

Čína ve třech rozměrech. Nejstarší fotografie z Číny ve sbírce stereoskopů Náprstkova muzea v Praze¹

Jan Šejbl

China in Three Dimensions. The Oldest Photographies from China in the Stereoscopic Image Collection of the Náprstek Museum in Prague

Abstract: The study deals with the representation of photographs from China in the Náprstek Museum's stereoscope collection. A brief summary of the historical development of the Náprstek Museum's photographic collections and the phenomenon of stereoscopic photography in the 19th century is followed by the results of a survey itself. The images were categorised by an authorship and analysed both technically and thematically. It turned out that the stereoscope collection contains the oldest photographs of China, which can be dated to the turn of the 1850's and 1860's.

Keywords: China, photography, stereoscopic image, Náprstek museum

Úvod

Během výzkumu vizuálních zdrojů pro studium materiální kultury císařské Číny se pozornost zaměřila také na fotografii. Při rešerši rozsáhlých fotografických sbírek Náprstkova muzea proběhl důkladný průzkum dosud jen málo zpracované sbírky stereoskopických fotografií. Ukázalo se, že právě v této sbírce se nacházejí nejstarší fotografie s čínskou tematikou ve fondech Náprstkova muzea.

Tato studie představuje genezi fotografických sbírek Náprstkova muzea a analyzuje dochované stereoskopické snímky z Číny po stránce autorství a tematického zaměření. Na základě podrobné analýzy menšího souboru snímků je možné definovat obecné metodické postupy pro práci s nejstaršími stereoskopickými fotografiemi v muzejních sbírkách.

Fotografické sbírky Náprstkova muzea

Vojtu Náprstka, zakladatele Náprstkova muzea, Čína fascinovala už od studentských let. Již při studiu na filozofické fakultě pražské Karlo-Ferdinandovy

univerzity sháněl různé zmínky o zemích Dálného východu. Chtěl dále studovat na vídeňské Orientální akademii, ale matka neměla pro synovu zálibu pochopení.² Na její popud Náprstek odešel do Vídně studovat práva. Zájem o Orient si udržoval i nadále, i když místo do Asie zamířil po revolučních událostech roku 1848 z politických důvodů do Spojených států amerických. Během pobytu, který se protáhl na deset let, se Náprstek nadchnul pro technický i společenský pokrok. Po návratu do vlasti založil nejprve společenský salón a knihovnu a poté i České průmyslové muzeum.

Sbírky muzea měly představovat nejnovější technické objevy. Díky Náprstkovu přátelství s cestovateli a krajany je obohacovaly také nejruznější mimoevropské předměty jako doklady o životě původních obyvatel ve vzdálených zemích. Etnologické zaměření postupem času zcela převládlo. Předání muzea do správy československého státu v roce 1932 se projevilo i v novém názvu – Náprstkovo muzeum všeobecného národopisu. Sbírkové předměty, které nespádaly do vymezeného rámce, byly předány do jiných institucí.

¹ Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/19.III.d, 00023272).

² SECKÁ, Milena. Vojta Náprstek – vlastenec, sběratel, mecenáš. Praha: Vyšehrad a Národní muzeum, 2011, s. 39.

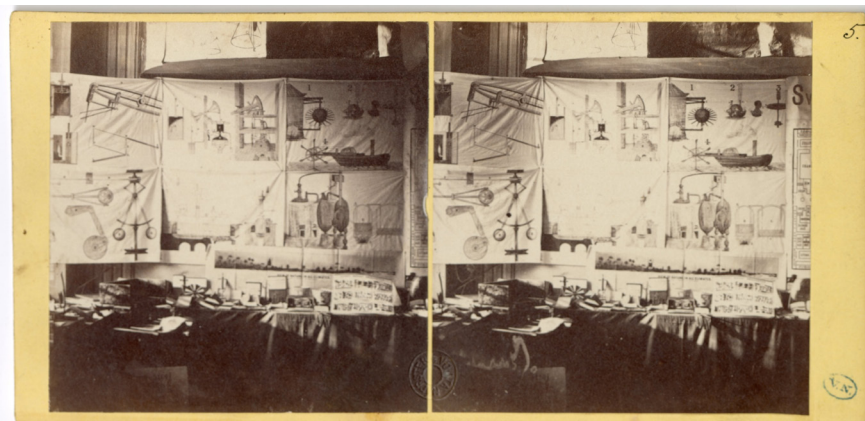
Mgr. Jan Šejbl, DiS.
Náprstkovo muzeum
asijských, afrických
a amerických kultur
Národní muzeum
jan.sejbl@nm.cz

Z nich byly do sbírek Náprstkova muzea převáděny předměty mimoevropské provenience. Po připojení k Národnímu muzeu bylo zaměření Náprstkova muzea ještě zúženo. Od roku 1962 pod názvem Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur působí jako jediné muzeum v České republice zaměřené výhradně na mimoevropské země.

Fotografické sbírky Náprstkova muzea jsou starší než muzeum samotné, jejich vznik je spojen se vznikem Náprstkovy knihovny. V roce 1861 nechala Náprstkova matka Anna probourat tři místnosti v zadním traktu domu U Halánků, kde vznikl společenský salon a knihovna.³ Vedle knih a dalších obrazových materiálů tvořily nedílnou součást knihovnických fondů také fotografie. Vojta Náprstek je získával především dary či nákupy od svých přátel, fotografů, cestovatelů i krajanů.

I po formálním založení Průmyslového muzea⁴ zůstávala fotografická sbírka součástí knihovny. Nejvíce byla doplňována za života Vojty Náprstka a jeho ženy Josefy. Administrativně je Sběrka historických fotografií evidována jako neknižní knihovní fond. V roce 2011 přešla pod správu sbírkového oddělení Náprstkova muzea spolu s muzejní sbírkou Náprstkova inventáře. Sběrka historických fotografií obsahuje přes 30 tisíc snímků, dvě třetiny z nich jsou zpracovány v elektronické databázi. Sběrka stereoskopů má oddělenou

evidenci a vlastní číselnou řadu. Obsahuje přes 8 tisíc stereoskopických snímků. Nezávisle na fotografických sbírkách v knihovně vznikla v polovině 20. století v rámci Etnografického oddělení sbírka fotografií, která sloužila primárně jako zdroj obrazového materiálu pro etnografický výzkum. Hlavním zdrojem byl fotografický materiál, od roku 1951 evidovaný v přírůstkové knize pomocného materiálu.⁵ Od roku 2002 byla zapsána do Centrální evidence sbírek (CES). I když bývá tato „Etnografická

Obr. 1 – Náprstkova průmyslová výstava na Střeleckém ostrově. Mezi vystavenými exponáty je i ruční stereoskopické kukátko. Autor neurčen, 1862. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5

Obr. 2 – Chránové divadlo v Šanghaji. Louis Legrand, 1858. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 2805

Tab. 1 – Fotografie od Louise Legranda z roku 1858 ve sbírce stereoskopů Náprstkova muzea

inv. č.	katalog. č.	lokality	motiv
2805	2	Šanghaj	Divadlo u pagody
2809	3	Šanghaj	Tři pagody u chrámu
2798	6	Šanghaj	Zahrada Jü Jüan
2801	7	Šanghaj	Zahrada Jü Jüan
2800	10	Šanghaj	Zahrada Jü Jüan
2802	11	Šanghaj	Zahrada Jü Jüan
2803	12	Šanghaj	Zahrada Jü Jüan
2799	13	Šanghaj	Sídlo velkého mandarína
2804	14	Šanghaj	Zahrada Jü Jüan
2806	16	Šanghaj	Chrám v zahradě Jü Jüan
2807	31	Šanghaj	Pagoda Longhua
2808	51	Šanghaj	Městský chrám a vykuřovadlo

³ Tamtéž, s. 89.

⁴ Ačkoliv myšlenka založit průmyslové muzeum vznikla již v roce 1862 v souvislosti se světovou výstavou v Londýně, jeho faktický vznik umožnil teprve odkaz Anny Náprstkové, matky Vojty Náprstka. V provizorních prostorách bylo České průmyslové muzeum otevřeno v roce 1874, rok po její smrti.

⁵ TODOROVÁ, Jiřina. Fotosběrka etnografického oddělení Náprstkova muzea. *Nový Orient*, březen 2001, roč. 56, č. 3, s. 98.

fotosbírka“ prezentována jako jeden celek, administrativně je v Centrální evidenci sbírek Ministerstva kultury (CES) v rámci sbírky Národního muzea zapísána jako dvě podsbírký. Podsíbírka č. 836 obor 20 – Negativy a diapozitivy je rozsahem větší, aktuálně obsahuje 37 tisíc inventárních čísel. Jedná se výhradně

o negativy a diapozitivy na skleněné i plastové podložce. Podsíbírka č. 837 obor 21 – Fotografie, filmy, videozáznamy a jiná média je rozsahem menší, obsahuje pouze přes 5 tisíc inventárních čísel. Většinou se jedná o pozitivy na papírové podložce, ale v malé míře jsou zastoupeny také tisky a kinematografické filmy.

Tab. 2 – Fotografie od Pierre Josepha Rossiera z let 1859–1861 ve sbírce stereoskopů Náprstkova muzea

inv. č.	katalog. č.	lokality	motiv
2810	3	Kuang-čou	Panorama města vrchu Magazine Hill
4654	6	Kuang-čou	Přístaviště od budovy komisariátu
4658	8	Kuang-čou	Chrám pěti nesmrtelných
4652	12	Kuang-čou	Panorama města z Jižní brány
4651	14	Kuang-čou	Panorama města z Jižní brány
2811	15	Kuang-čou	Panorama města z hradeb v západní části města
2816	16	Kuang-čou	Řeka, džunky a ostrov Honan
4672	25	Kuang-čou	Plastiky v zahradě
4656	28	Kuang-čou	Ulice s obchody
2817	29	Kuang-čou	Devítipatrová pagoda u chrámu Liurong
4653	31	Kuang-čou	Sál pro úřednické zkoušky
2815	35	Kuang-čou	Zahrady císařské kolehe
4655	36	Kuang-čou	Vchod do Císařské koleje
4674	38	Kuang-čou	Portrét guvernéra Pej-Kweje
4673	39	Kuang-čou	Portrét generále Tseang-Keuna
4669	40	Kuang-čou	Skupina námořníků
5696	40	Kuang-čou	Skupina námořníků
4663	42	Kuang-čou	Dáma a služebné
4667	47	Kuang-čou	Návštěva generála Staubezie před odjezdem
4670	53	Kuang-čou	Námořní skladiště
3598	54	Kuang-čou	Skupina pouličních nosičů
8212	80	Kuang-čou	Návštěva guvernéra Kantonu u brigádního generála Crawforda
4668	81	Kuang-čou	Rezidence zahraničních komisařů
2818	83	Kuang-čou	Zahrada obchodníka How Qua
2819	84	Kuang-čou	Zahrada obchodníka How Qua
4659	85	Kuang-čou	Pavilon v zahradě How Qua
4657	86	Kuang-čou	Pohled na jezero v zahradě chrámu Liurong
2814	87	Kuang-čou	Oltář chrámu Liurong
4671	88	Kuang-čou	Plastiky v chrámu Liurong
4664	96	Kuang-čou	Úředník první třídy „modrý knoflík“
4666	97	Kuang-čou	Úředníci při deskové hře
8210	97	Kuang-čou	Úředníci při deskové hře
3597	100	Kuang-čou	Skupina dam přijímá návštěvu
4662	100	Kuang-čou	Skupina dam přijímá návštěvu
3599	101	Kuang-čou	Ženy při šití a vyšívání
8211	101	Kuang-čou	Ženy při šití a vyšívání
4661	103	Kuang-čou	Urozené dámy pijí čaj
4665	104	Kuang-čou	Interiér čínského salonu
4660	108	Kuang-čou	Skupina urozených dam

Tab. 3 – Fotografie od Jamese Ricaltona vydané firmou Underwood & Underwood ve sbírce stereoskopů Náprstkova muzea

inv. č.	lokality	rok	motiv
5370	Peking	1901	Škody způsobené boji při Boxerském povstání v diplomatické čtvrti
5371	Peking	1901	Panorama s Bílou pagodou a katolickou katedrálou Pei-tang
5372	Peking	1901	Příprava na vycházku - nosítka
5373	Peking	1901	Sloup před branou do Zakázaného města
5374	Peking	1901	Chrámy předků v Císařském městě
5375	Peking	1901	Brána Ta-men
5376	Tchien-ťin	1901	Džunky na řece Peiho převážející zásoby americké armády z Tchien-ťinu do Pekingu
5377	Tchien-ťin	1901	Uprchlíci před povstáním čekají na přístavišti
5378	provincie Henan	1901	Hlavy popravených pirátů pověšené na výstrahu na hradbách
5379	Kuang-čou	1901	Umírající žebrák
5381	Šanghaj	1901	„Král žebráků“, vůdce žebrácké organizace
5382	Tchien-ťin	1901	Padlí obránci na hradnách v Tchien-ťinu
5383	Peking	1901	Nákladní karavana u hradeb Pekingu
5385	Peking	1901	Brána na ulici k císařskému městu
5386	Mandžusko	1904	Vlak s cestujícími třetí třídy v otevřených vozech
5388	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Profesor Ricalton s japonskými důstojníky
5389	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Kráter po dělostřeleckém ostřelování
5390	Ta-Lien	1904	Vykládání zásob pro ruské vojsko
5391	Šen-jang (Mukden)	1904	Vlak Transsibiřské magistrály
5394	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Střelba japonských obléhacích děl
5395	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Japonští vojáci seřazení v bojové linii
5396	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Odpočinek japonských vojáků
5397	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Japonští důstojníci v zákopech
5398	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Budování japonských obléhacích zákopů
5424	Ta-Lien	1904	Čínští dělníci při stavbě ruské silnice
5425	Jing-kchou	1904	Rušná ulice
5426	Jing-kchou	1904	Džunky na řece
5427	Šan-chaj-kuan	1904	Pohoří Liao-si
5428	Šan-chaj-kuan	1904	Opuštěné dělo na Velké čínské zdi
5429	Šen-jang (Mukden)	1904	Povozy před hradbami města
5430	Šen-jang (Mukden)	1904	Severozápadní brána
5431	Šen-jang (Mukden)	1904	Kamenná brána u císařských hrobek
5432	Šen-jang (Mukden)	1904	Brána s věží
5433	Šen-jang (Mukden)	1904	Pohled na východní stranu hradeb
5434	Šen-jang (Mukden)	1904	Ulice se zvonící
5435	Šan-chaj-kuan	1904	Velká čínská zeď v krajině
5436	Šan-chaj-kuan	1904	Rozvaliny Velké čínské zdi
5437	Šan-chaj-kuan	1904	Velká čínská zeď v horách
5438	Šan-chaj-kuan	1904	Hradba a věž Velké čínské zdi
5440	Peking	1901	Lamaistický chrám
5441	Peking	1901	Hvězdný glóbus v astronomické observatoři
5442	Peking	1902	Most přes jezero u Letního paláce
5443	Peking	1902	Vyřezávaná chodba v Letním paláci
5444	Peking	1900	Sál 500 Lohanů se sochami
5445	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Japonští vojáci se ukrývají v zákopech
5446	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Ruský válečný zajatec v doprovodu japonských vojáků
5447	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Nabíjení japonského obléhacího děla
5448	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Náboje do japonského obléhacího děla
5449	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Tábor válečných dopisovatelů
5450	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Japonský generál baron Nogi
5451	Lü-šun (Port Arthur)	1905	Japonský generál baron nogi se svým štábem
5452	Peking	1901	Portrét amerického diplomata Edwina H. Congera
5453	Peking	1901	Přehlídka 6. kavalérie armády Spojených států na počest příjezdu hraběte Waldersee

Obr. 3 - Pagoda Longhua, Šanghaj. Louis Legrand, 1858. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 2807

Obr. 4 – Pej-Kwej, guvernér Kuang-čou (Kantonu), s komisařem Parkesem a asistenty. Pierre Joseph Rossier, 1859–1861. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 4674

Různorodý fotografický materiál se nachází také v archivních fondech uložených v Archivu Náprstkova muzea. Fotografický materiál je většinou součástí osobních fondů cestovatelů. Nejčastěji jde o fotografické pozitivy na papírové podložce, zastoupeny jsou ale i negativy a diapozitivy. Vzhledem k tomu, že většina archivních fondů je opatřena pouze manipulačním seznamem a fotografie bývají rozmístěny v různých částech fondů, není v současné době možné stanovit v úplnosti jejich počet a provenienci.

Stereofotografie

Stereofotografie je samostatné odvětví plastické fotografie založené na pořízení, zobrazení a prezentaci obvykle dvojic snímků tak, aby divák vnímal prostorový vjem.⁶ Dva snímky stejného motivu jsou pořízeny z mírně odlišné perspektivy, která odpovídá rozestupu lidských očí. Při prohlížení se optickým zařízením upravuje pohled na snímky tak, aby každé oko diváka vnímalo odpovídající snímek a jejich spojení v mozku vyvolalo prostorový vjem. Vzhledem k tomu, že tento prostorový vjem je kombinací fyziologického a psychologického procesu, nemusí jej každý člověk vnímat stejně.

Prvním, kdo zformuloval principy stereoskopie, zkonstruoval první přístroj a zavedl pro něj označení „stereoskop“, byl britský fyzik sir Charles Wheatstone (1802–1875). Svůj objev veřejně představil v roce 1838, rok před tím, než Louis Mandé Daguerre veřejně oznámil svůj objev praktického využití fotografie.⁷ Wheatstonův reflexní stereoskop využíval dva obrázky umístěné naproti sobě. K divákovi jejich obraz odrážela dvě zrcadla, umístěná v úhlu 90° uprostřed. Přístroj se využíval pro prostorové zobrazení geometrických kreseb, ale od 40. let 19. století Wheatstone ve spolupráci s prvními anglickými fotografy experimentoval s využitím fotografie.⁸ Daguerrotypie však nebyla pro tento účel vhodná

- 6 SCHEUFLER, Pavel.** Stereofotografie v Království českém. In: *Člověk a stroj v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, 2013, s. 91.
- 7 CLAUDER, Laura.** Stereoscopia. In: *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*. New York: Routledge, 2008, s. 1338.
- 8 PELLERIN, Denis.** Stereoscopia, the Dawn of 3D. London: London Stereoscopic Company, 2021, s. 37
- 9 SCHEUFLER, Pavel.** Stereofotografie v Království českém. In: *Člověk a stroj v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, 2013, s. 92.

Tab. 4 – Stereoskopické fotografie od dalších autorů ve sbírce stereoskopů Náprstkova muzea

inv. č.	autor	lokality	datace	motiv
2812	Burger, W.	Kuang-čou	neurčena	Džunka na řece
2813	Riemer, G.	Kuang-čou	1875	Pětipatrová pagoda
2820	Riemer, G.	Hongkong	1875	Pohled na ulici
5007	Vráz, E. St.	Nan-fing	1901	Interiér jezuitské misie
5008	Krátký F.	neurčeno	neurčena	Dáma v rikše
5009	Krátký F.	Peking	neurčena	Tři trestankyně v dřevěném límci
5380	Vráz, E. St. (?)	Peking	1901	Japonští vojáci popravují čínské povstalce
5384	Vráz, E. St.	Peking	1901	Rakousko-uherský námořník a důstojník
5671	Champion Paul	Jang-čou	1865–1866	Zakotvené džunky
5672	Champion Paul	Peking	1865–1866	Pavilon u chrámu zemědělství
6936	Champion Paul	Peking	1865–1866	Brána Nebeského klidu
6937	Champion Paul	Peking	1865–1866	Brána u mramorového mostu

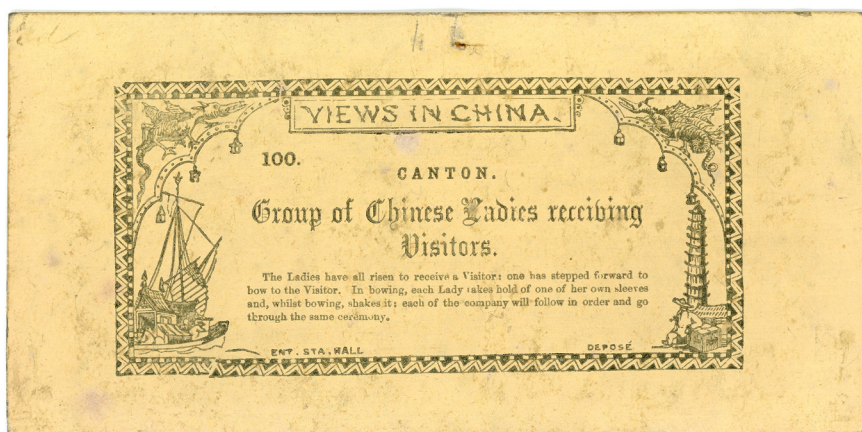
kvůli nežádoucím odrazům od kovové podložky snímků.

V roce 1849 představil fyzik, matematik a astronom sir David Brewster (1781–1868) konstrukci čočkového stereoskopu, který vycházel z Wheatstonova pozdějšího návrhu, ale byl menší a jednodušší. Jeho rozměry ustavily standardní rozměr stereoskopických pozitivů i negativů na formát 8,5 × 17 cm.⁹ Prohlížené obrazy byly umístěny vedle sebe a divák na ně zaostřoval pomocí dvojice čoček.

V roce 1850 David Brewster představil svůj přístroj v Paříži, kde optik Jules Dubosq navrhl některá konstrukční vylepšení. K velké popularitě stereoskopie přispěla Světová výstava v Londýně, která se konala v roce 1851. Stereoskopické fotografie byly na výstavě prezentovány veřejnosti a stereoskopicky byla také fotografována výstava samotná.¹⁰ V dalších letech se fenomén stereoskopické fotografie stal módou, která se rozšířila v Evropě i Spojených státech amerických. Stále více fotografií se věnovalo novému odvětví a vznikaly i specializované společnosti.¹¹

Nejstaršími typy stereoskopických fotografií byly daguerrotypie a ambrotypie. Ty byly často adjustovány v bohatě zdobených kazetách s vestavěným kukátkem k prohlížení. Po objevu mokrého kolodiového procesu, který umožnil zhotovování velkého množství relativně levných papírových pozitivů, se většina stereoskopických snímků zhotovovala technikou albuminového papíru. Dva snímky se lepily vedle sebe na karton, který často nesl tištěnou vizitku autora a nakladatele a popis vyobrazené scény.

Dvojice snímků se mohla pořídit dvojí expozicí jedním fotografickým přístrojem, který se mezitím posunul o patřičnou vzdálenost. Mnohem praktičtější byly specializované přístroje na stereoskopickou fotografii se dvěma objektivy, které umožňovaly pořídit dvojici snímků na jednu fotografickou desku. Teoretickou konstrukci takového fotografického přístroje navrhl již David Brewster při uvedení čočkového stereoskopu v roce 1849, ale první komerčně využívaný aparát zkonstruoval až

John Benjamin Dancer (1812–1887) v roce 1853.¹²

Stereoskopy se staly v druhé polovině 19. století módní záležitostí, která svou popularitou předznamenala oblibu kinematografických filmů a televize ve 20. století. Prohlížení stereoskopických fotografií bylo oblíbenou domácí zábavou. V nabídce byla řada typů prohlížečích přístrojů, od jednoduchých ručních přes stolní až po masivní stojanové modely v podobě menší skříňky, kde spodní část sloužila k ukládání obrázků, a mechanicky bylo možné prohlížet sadu snímků jeden po druhém. Sofistikovanější modely umožňovaly prohlížet jak papírové fotografie, tak transparentní diapozitivy.

Z prohlížení stereoskopických fotografií se stala také veřejná atrakce. Vznikala zařízení zvané panorama, která umožňovala prohlížení více lidem najednou. Měla podobu válce s řadou kukátek po stranách. Uprostřed byl umístěn zdroj světla a mechanický pohon, nejčastěji hodinový stroj, který v pravidelných intervalech posouval snímky o jedno místo dál. Funkční panoramu tohoto typu dnes představuje ve své expozici Technické muzeum v Brně.¹³

Obr. 5 - Skupina dam přijímá návštěvu. Pierre Joseph Rossier, 1859–1861. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č 4662

Obr. 6 – Rubová strana předchozího snímku s tištěným popisem. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č 4662

10 CLAUDER, Laura. *Stereoscopy. In: Encyclopedia of Nineteenth Century Photography.* New York: Routledge, 2008, s. 1339.

11 Např. v roce 1854 byla založena London Stereoscopic Company, která existuje dodnes. Viz PELLERIN, Denis. *Stereoscopy, the Dawn of 3D.* London: London Stereoscopic Company, 2021, s. 101.

12 SCHEUFLER, Pavel. *Stereofotografie v Království českém. In: Člověk a stroj v české kultuře 19. století.* Praha: Academia, 2013, s. 92.

Obr. 7 - Panorama města Kuang-čou z vrchu Magazine Hill. Pierre Joseph Rossier, 1859–1861. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 2810

Obr. 8 – Zahrada obchodníka How Qua. Kuang-čou (Kanton). Pierre Joseph Rossier, 1859–1861. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 2819

13 MUSIL, Martin. Lokalizace a reidentifikace stereoskopických skleněných diapositivů z lokality Skandinávie ze sbírky Technického muzea v Brně a pořízení aktuálních stereoskopických snímků. *Magisterská diplomová práce. Brno: Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2009, s. 25.*

14 SECKÁ, Milena. Vojta Náprstek – vlastenec, sběratel, mecenáš. Praha: Vyšehrad a Národní muzeum, 2011, s. 98.

15 Devět stolních i ručních kukátek na prohlížení stereoskopů je dnes součástí podsbírký Náprstkův inventář, inv. č. 684, 1040, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595.

Sbírka stereoskopických fotografií Náprstkovy muzea

Vojta Náprstek poprvé vystavoval stereoskopické fotografie ještě před vznikem vlastního muzea na průmyslové výstavě, kterou uspořádal na Sřeleckém ostrově na sklonku roku 1862. Sám si také nechal tuto výstavu stereoskopicky vyfotografovat (obr. 1). Veřejně přístupná stolní kukátka pro prohlížení stereoskopických fotografií byla také oblíbenou atrakcí jeho knihovny. Možnost prohlídky stereoskopů Náprstek zmiňoval i v tištěných prospektech. Božena Němcová se v jednom ze svých dopisů synovi zmiňuje o nových stereoskopických obrázcích u Náprstka a nabádá jej, aby se na ně šel podívat.¹⁴ Ruční i stolní kukátka k prohlížení stereoskopických fotografií patřila ke stálému vybavení interiéru Náprstkovy knihovny a spolu se sbírkou stereoskopických fotografií jsou ve fondu muzea dodnes.¹⁵ Stereoskopické fotografie byly zvláště evidovány a označovány číslem ve vlastní číselné řadě. Jako evidence sloužil ručně psaný seznam. Dnes obsahuje sbírka stereoskopů 8354 fotografií. Většina z nich je na papírové podložce, ale v menší míře jsou zastoupeny i diapositivy na skle.

Tematicky i autorsky je sbírka velmi různorodá. Většina snímků pochází z produkce českých i zahraničních fotografických ateliérů či nakladatelství, ale zastoupeny jsou i snímky českých cestovatelů (Enrique Stanko Vráz, Bedřich Machulka). Významné místo zaujímá dokumentace výstav, a to jak českých (např. Náprstkovy průmyslové výstavy v letech 1862 a 1863, Jubilejní výstavy v roce 1891), tak zahraničních (např. Světové výstavy v Londýně 1862 a 1871, v Paříži 1867, ve Vídni 1873).

Hojně zastoupené jsou také snímky místopisné z Čech, Evropy, i z mimoevropských zemí. Vedle krajín a pamětihodností byly oblíbené také snímky osob. Jednalo se buď o portréty známých osobností, nebo o fotografie typů představující charakteristické zástupce konkrétních etnických a společenských skupin z celého světa. Nechybí však ani dokumentární snímky soudobých událostí, dokumentace uměleckých sbírek či žánrové a žertovné motivy.

Sbírcí byla zatím věnována jedna samostatná výstava v roce 2009.¹⁶ Digitalizace dosud probíhala pouze výběrově podle aktuálních badatelských, výstavních či publikačních potřeb. Od roku 2022 byla založena elektronická databáze v programu Bach Fotoarchiv a zahájena systematická digitalizace fondu. V rámci výzkumu věnovanému problematice vizuálních zdrojů k zobrazení čínského oděvu byl proveden průzkum zaměřený na snímky zachycující Čínu.

Stereoskopy z Číny

Z celkového počtu 8354 snímků zapsaných ve sbírce stereoskopů zachycuje Čínu celkem 116 z nich. Ve všech případech se jedná o snímky na papírové podložce. K prvotnímu určení geografického původu sloužil psaný soupis fondu. Vybrané snímky byly digitalizovány, zkoumány a s využitím dostupných tištěných i elektronických zdrojů bylo ověřeno či doplněno jejich autorství, časové zařazení a další informace. Pro vymezení tematických skupin bylo využito typů

fotografických motivů podle Národní knihovny Norska.¹⁷ V případě stereoskopických fotografií hromadně produkovaných fotografickými studii či nakladatelstvími je možné najít srovnávací snímky v jiných institucích. Na základě autorství a časového zařazení můžeme ve sledovaném výběru vymezit tři větší skupiny snímků a několik jednotlivostí. Dvě větší skupiny jsou přitom nejstaršími fotografiemi s čínskou tematikou zatím určenými ve fondech Náprstkova muzea.

Nejstarší soubor pochází z produkce francouzského fotografa Louise Denise Legranda, jehož přítomnost je v Šanghaji doložena již v roce 1856. Vedle hodinářství a obchodu s alkoholem Legrand od roku 1857 provozoval také fotografické studio.¹⁸ V nabídce měl také stereoskopické portréty a od roku 1859 vydával sérii scénérií ze Šanghaje pod značkou Legrand Freres & Cie.¹⁹ Právě z této série se ve sbírce Náprstkova muzea dochovalo dvanáct snímků (inv. č. 2798–2809).

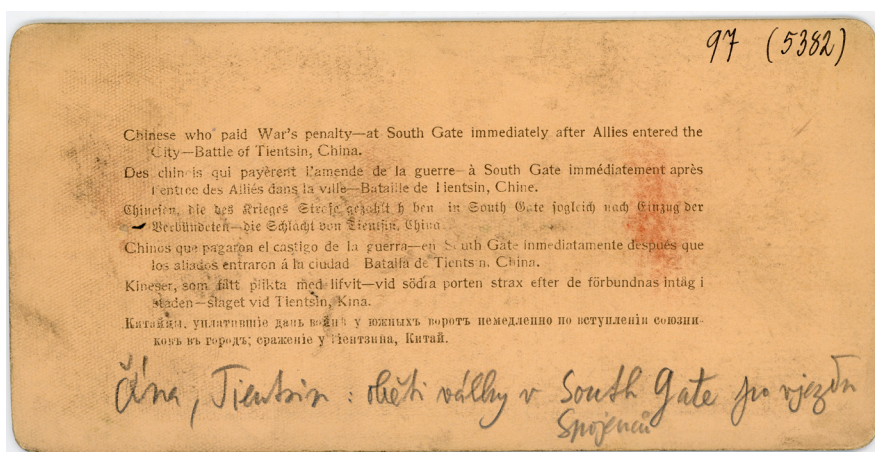
Dvojice albuminových fotografií nahore oříznutých do oblouku jsou nalepeny na kartonu. Někde na lícové, někde na rubové straně jsou nalepeny lístky s vytištěným katalogovým číslem, pod kterým byly nabízeny, a krátkou popisovou ve francouzštině. Tematicky se jedná výhradně o fotografie krajiny a architektury. Většina snímků byla pořízena v zahradě Jü Jüan a zachycuje různé pohledy na pavilony v zahradě.

Na většině fotografií se objevují postavy kolemjdoucích, ale hlavním motivem je architektura. Nechybí snímek známé pagody Long-chua (inv. č. 2807, obr. 3). Ačkoliv hlavním motivem byla architektura, na některých snímcích doplňují kompozici postavy. Ty většinou pózují pro fotografa, výjimkou je snímek chrámového divadla (inv. č. 2805, obr. 2), kde dva herci na jevišti předvádějí scénu a dva diváci přihlížejí.

Jen o něco mladší a také početnější je soubor fotografií, které pořídil Pierre Joseph Rossier (1828 – c. 1898) v Kantonu (dnes Kuang Čou). Původem švýcarský fotograf zde pobýval v letech 1859–1861 ve službách londýnského nakladatelství

Chinese who paid War's penalty—at South Gate immediately after Allies entered the City—Battle of Tientsin, China. Copyright 1901 by Underwood & Underwood.

Chinese who paid War's penalty—at South Gate immediately after Allies entered the City—Battle of Tientsin, China.

Des chin-ais qui payèrent l'amende de la guerre—à South Gate immédiatement après l'entrée des Alliés dans la ville—Bataille de Tientsin, Chine.

Chinesen, die des Krieges Strafe bezahlen h ben in South Gate joglich nach Einzug der Besühndeten—die Schlacht von Tientsin, China.

Chinos que pagaron el castigo de la guerra—en South Gate inmediatamente después que los aliados entraron a la ciudad—Batalla de Tientsin, China.

Kineser, som fölt bölkta med lifvit—vid södra porten strax efter de förbundnas intåg i staden—Slaget vid Tientsin, Kina.

Китайцы, уплатившие дань войны у южных ворот немедленно по вступлении союзников в город, сражение у Тientsина, Китай.

China, Tientsin: death tolls in South Gate for ruzijn
Spojenci

Negretti & Zambra. Ve sbírce stereoskopů Náprstkova muzea se dochovalo celkem 39 snímků ze série „Views in China“ (inv. č. 2810, 2811, 2814–2819, 3597–3599, 4651–4674, 5696, 8210–8212). V souboru jsou celkem čtyři fotografie zastoupené dvakrát. Dohromady tedy máme k dispozici 35 různých snímků.

Stejně jako v případě fotografií L. G. Legranda jsou i Rossierovy stereoskopické snímky tvořeny dvojicí fotografií na tenkém albuminovém papíru nalepenou na karton. Na rozdíl od Legrandových snímků jsou však Rossierovy jinak ořezané, do tvaru čtverce s oblými rohy. Karton, na kterém jsou nalepené, navíc má již z rubové strany natištěné informace o konkrétním motivu. V ozdobném rámečku se stylizovanými čínskými motivy je nadpis celé série „Views of China“, pořadové číslo v rámci série, název motivu a v některých případech i kratší nebo delší popis v angličtině.

Tematicky je tento soubor mnohem rozmanitější. Zvláště zajímavé jsou inscenované fotografie, které představují modelové situace ze společenského života: vítání hosta, popíjení čaje, hraní deskových her či ruční práce. Zachyceni jsou především

Obr. 9 – Padlí obránci na hradbách Tchien-ťinu po jeho dobytí spojeneckými vojsky. James Ricalton, Underwood & Underwood, 1901. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5382

Obr. 10 – Rubová strana předchozího snímku s tištěným popisem v angličtině, francouzštině, němčině, španělštině, švédštině a ruštině. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5382

16 SECKÁ, Milena. Celým světem na stereoskopech. Pocta V. Náprstkovi 1826–1894. [Výstava] Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur. 11. 6. 2009–28. 3. 2010.

17 BAUDISCH, Pavel. Norský národní standard pro evidenci fotografií v paměťových institucích. Historická fotografie, 2013, č. 12, s. 63.

18 SUCHOMEL, Filip, SUCHOMELOVÁ Marcela a DVOŘÁKOVÁ Hana. –a z mlhy zjevily se útesy čínské. Obraz Číny v prvních fotografiích. Řevnice: Arbor vitae, 2010, s. 17.

Obr. 11 – Skupina pouličních nosičů na ulici v Kuang-čou. Pierre Joseph Rossier, 1859–1861. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 3598

Obr. 12 – Odpočinek japonských vojáků v poli při obléhání Port Arthuru. James Ricalton, Underwood & Underwood, 1905. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5396

19 BENNET, Terry. *China*. In: *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*. New York: Routledge, 2008, s. 293.

20 *Despatches from Mu K'e-te-na and Po-kuei, 1858*, GBR/0012/IMS Parkes 43/9 [online]. Cambridge University Library [cit. 7. 10. 2022]. Dostupné z: https://archivesearch.lib.cam.ac.uk/repositories/2/archival_objects/624177.

21 SCHEUFLE, Pavel. *Stereofotografie v Království českém*. In: *Člověk a stroj v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, 2013, s. 95.

příslušníci vyšších vrstev společnosti, císařští úředníci a jejich rodiny. Stručné popisky jsou někdy doplněny vysvětlujícím komentářem, např. u snímku označeném jako „Skupina čínských dam přijímá návštěvu“ (Group of Chinese Ladies receiving Visitors, inv. č. 4662, obr. 5 a 6). Nejedná se ryze o ateliérové snímky. Je znát, že scény byly aranžovány ve skutečném prostředí, většinou na zahradě před domem, některé i přímo v interiéru. Součástí scén je i nábytek či vybavení domu. Na některých snímcích, například u mužů hrajících stolní hru u stolku v zahradě, je v pozadí možné spatřit přihlížející ženy (inv. č. 8210). Některé scény jsou spíše skupinovými portréty. Určitou výjimkou ze zaměření na nejvyšší vrstvy společnosti jsou portréty námořníků (inv. č. 4669 a 5696, stejný snímek) a pouličních nosičů (inv. č. 3598, obr. 11), který je pořízen na ulici a pozadí tvoří početný zástup zvědavých kolemjdoucích. Zatímco osoby na těchto snímcích zůstávají anonymní a představují pouze typické zástupce určitých etnických či společenských vrstev, na třech portrétech jsou zachyceny konkrétní osobnosti. Příkladem samostatného portrétu, který

respektuje tradiční kompozici známou z čínského malířství, je portrét označený jako „Portrait of Tseang-Keun, Tartar General in Chief“ (inv. č. 4673). Zachycuje sedící postavu mandžuského generála ve slavnostním úřednickém oděvu. Vedle křesla na stolečku je na podstavci jeho čapka s červeným knoflíkem, který určuje jeho hodnost v úřednické hierarchii. Kompozici doplňují vázy s květinami. Tseang Keun je přepisem čínského výrazu „fiang-fün“ označující hodnost generála. Osobou na snímku je pravděpodobně Mukedena, který zastával úřad velitele posádky v Kuang-čou.²⁰

Stejný generál se objevuje ještě na jednom snímku, skupinové fotografii, která zachycuje ceremoniál před odjezdem britského generála van Straubenzieho. Generál obklopen svým doprovodem evidentně pózuje pro fotografa ve strnulé póze, sedící v křesle. Britský generál Charles van Straubenzie působí mnohem více neformálně. Nezbytným doplňkem jsou i zde malé stolečky vedle křesel sedících. Podobné znaky má formální skupinový portrét guvernéra Kuang-čou Pej-Kweje a britského komisaře Harry Smith Parkese (inv. č. 4674, obr. 4). I zde oba hlavní aktéři sedí v křeslech vedle dvou malých stolečků, za nimi stojí zástup čínských úředníků – asistentů guvernéra.

Téměř reportážně působí také snímek nazvaný „Návštěva guvernéra Kantonu u brigádního generála Crawforda, který převzal velení sil“. Na snímku je zachyceno setkání u stolu v místnosti vyzdobené britskými vlajkami. Generál Crawford sedí v čele stolu, po jeho pravé ruce sedí kantonský guvernér a po levé jeho asistent. Další účastníci setkání sedí po obou stranách stolu. Ačkoliv snímek působí jako momentka, z rozmazaných částí některých postav je zřejmé, že doba expozice byla delší vzhledem k technické úrovni tehdy používaných fotografických přístrojů.

Ani mezi Rossierovými snímky nechybí fotografie městské krajiny a architektury. Zachycují různé pohledy na Kuang-čou, jak celkové pohledy na město, tak detaily zajímavých budov. Jednotlivé snímky jsou

v tištěných popisech podrobně popsány, často s uvedením místa, odkud byl snímek pořízen. Fotograf neváhal pro pořízení fotografie z neobvyklého úhlu vystoupat na městskou bránu, hradby nebo vrchol nad městem, odkud pořídil působivá panoramata. Na dalších snímcích jsou zachyceny rezidence, chrámy i zahrady.

Některé snímky mohou napovědět něco o cestě, kterou se dostaly do sbírky Náprstkova muzea. Na osmi z nich je patrné razítko „Zur Stadt Paris“, což odpovídá obchodnímu domu U města Paříže v Praze, který v 60. letech zajišťoval největší nabídku stereoskopů.²¹ Jeden snímek je označen razítkem vídeňské firmy Oskar Kramer.

Nejvíce stereoskopů z Číny ve sbírce Náprstkova muzea pochází z produkce americké firmy Underwood & Underwood. Tato firma, kterou založili bratři Bert a Elmer Underwoodovi, patřila na přelomu 19. a 20. století k největším producentům stereoskopických fotografií.²² Mezi snímky z Číny ve sbírce stereoskopů v Náprstkově muzeu jde o soubor nejmladší. Fotografie jsou datovány rozmezím let 1900–1905. Jejich autor není uveden, ale zřejmě se jedná o Jamese Ricaltona, který byl jedním z nejslavnějších autorů, kteří pro firmu pracovali.²³

Z produkce firmy Underwood & Underwood je ve sbírce celkem 53 fotografií.²⁴ Jedná se o dvojice albuminových fotografií nalepených na kartonu. Samotné fotografie jsou čtvercové, nahore oříznuté do oblouku. Z lícové strany je na všech snímcích natištěn název, adresa firmy a stručný popis vyobrazeného motivu. Na rubové straně je u většiny snímků natištěn podrobný vysvětlující text, spolu s popiskou snímku v několika jazycích.

21 snímků bylo pořízeno v době boxerského povstání (1900–1901) v Peking, Kuangčou a Tchien-ťinu. Reportážní snímky dokumentují následky povstání či průběh vojenského zásobování. Doplnují je místopisné fotografie významných pamětihodností, včetně Letního paláce. Zbývajících 32 snímků pochází z období rusko-japonské války (1904–1905) a byly pořízeny v oblasti Mandžuska. Série reportážních

Looking from the old wall—east side—of Mukden, the strong capital of the Manchu Emperors, Manchuria. Copyright 1904 by Underwood & Underwood.

China's old barrier against Tartar hordes—Great Wall crossing the mountains. Shan-hai-kwan. Copyright 1904 by Underwood & Underwood.

snímků zachycuje japonské obléhání ruské pevnosti Port Arthur – ostřelování, kopání zákopů i zázemí japonských vojsk, včetně portrétů vojáků a důstojníků i ukázky železniční a lodní dopravy. Válečné zpravodajství doplňují snímky měst a krajiny Mandžuska, včetně série snímků východní části Velké čínské zdi (obr. 14).

Vedle tří výše zmíněných větších celků zastupuje Čínu ve sbírce stereoskopů několik jednotlivostí a menších celků různé provenience, autorství i datace. Tři snímky jsou spojeny s osobou známého cestovatele a fotografa Enrique Stanka Vráze (1860–1932). V Etnografické fotosbírce Náprstkova muzea se jedná o nejvíce zastoupeného autora, fotografický materiál spjatý s jeho působením tvoří celých 18 % (přes 8 tisíc snímků).²⁵ Vráz navštívil Čínu krátce po boxerském povstání v roce 1901 a fotograficky zdokumentoval především Peking.

Ve sbírce stereoskopů je jeden stereoskopický snímek z Peking, označen Vrázovým podpisem. Zachycuje vojáky intervenčních sil, rakousko-uherské námořníky s důstojníkem v popředí, v zahradě čínskému domu (inv. č. 5384,

Obr. 13 – Pohled z hradeb na východní straně města Šen-ťang (Mukden). James Ricalton, Underwood & Underwood, 1904. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5433

Obr. 14 – Velká čínská zeď v průsmyku Šan-hai. James Ricalton, Underwood & Underwood, 1904. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5437

22 BURDER, David. Underwood, Bert and Elmer. In: *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*. New York: Routledge, 2008, s. 1419.

23 SCHEUFLER, Pavel. *Stereofotografie v Království českém*. In: *Člověk a stroj v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, 2013, s. 100.

24 Inv. č. 5370–5386, 5388–5391, 5394–5398, 5424–5438, 5440–5453.

25 ŠEJBL, Jan. *The Náprstek Museum Photography Collection – An Assessment Based on Collection Records*. *Annals of the Náprstek Museum*, 2019, Vol. 40, No. 2, s. 73.

Obr. 15 – Pohled na ulici v Hongkongu. G. Riemer, 1875. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 2820

Obr. 16 – Dáma k rikše. Párová reprodukce suvenýrové fotografie, která postrádá rozdílný úhel záběru nutný pro prostorový vjem. Ateliér F. Krátký, nedatováno. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5008

26 Negativ viz Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, Etnografická fotobírka, inv. č. As I 7240.

27 Negativ viz Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, Etnografická fotobírka, inv. č. As I 9235.

28 FRASER, Sarah E. *The Face of China: Photography's Role in Shaping Image, 1860–1920.* Getty Research Journal, 2010, č. 2, s. 45.

29 Dva stereoskopické negativy viz Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, Etnografická fotobírka, inv. č. As I 7172 a As I 81 V.

obr. 19). V Etnografické fotobírce byl ke snímku dohledán stereoskopický negativ, který potvrzuje Vrázovo autorství.²⁶ Díky srovnání s Vrázovými negativy se podařilo určit i snímek čínského interiéru označený rukou popiskou „kuřárna opia“ (inv. č. 5007, obr. 20). Detaily na snímku, především portrét papeže Lva XIII. a vyřezávané iniciály JHS na dřevěné polici, tomuto určení neodpovídaly. Dohledaný Vrázův negativ potvrdil, že se jedná o interiéru jezuitské misie v Nan-fingu.²⁷ Podrobnější zkoumání ukázalo, že ačkoliv zdrojový negativ byl pořízený stereoskopickým fotoaparátem, u výsledné stereoskopické fotografie byly oba snímky oříznuty zcela stejně bez ohledu na nutný rozdíl v perspektivě. Trojrozměrný efekt tak nebyl zachován.

S Vrázem je pravděpodobně spojen i snímek japonských vojáků popravujících zajaté povstalce před hradbami Pekingu (inv. č. 5380). Podle rukou psané popisky je datován do doby boxerského povstání v roce 1901, ale totožná fotografie ve sbírce Getty Research Institute v Los Angeles je datována rokem 1904.²⁸ Zdrojový negativ, který by potvrdil Vrázovo autorství, se dohledat nepodařilo, ale dva Vrázovy

negativy v Etnografické fotobírce zachycují stejný motiv na stejném místě, jen s mírně odlišnou perspektivou a časovým posunem.²⁹

Autorství čtyř snímků je možné připisat francouzskému chemikovi a fotografovi Paulu Championovi (1838–1884), který navštívil Čínu a Japonsko v letech 1865–1866. Ačkoliv hlavním cílem jeho cesty byl sběr přírodnin, pořídil během cesty sérii velkoformátových i stereoskopických snímků. Po návratu do vlasti Championovy stereoskopické snímky vydávalo nakladatelství Charles Gaudin; B. K. Editeur. Paris. Na Světové výstavě v Paříži v roce 1867 získal Champion za své snímky bronzovou medaili.³⁰

Dva z Championových snímků ve sbírce Náprstkova muzea jsou označeny firmou „B. K. Edit Paris“. Jedná se o místopisné snímky z Jang-čou (inv. č. 5671) a z Pekingu (inv. č. 5672). Na rubové straně obou snímků je ručně psané věnování „Na památku od pí. Náprstkové“ a datum 24. 12. 1887 (obr. 18). Snímky jsou také označeny razítkem „J. L. Kottner Praha“, které patřilo kustodovi muzejních sbírek a knihovníkovi Náprstkovy knihovny Josefu Ladislavu Kottnerovi. Podle označení přírůstkovým číslem je zřejmé, že snímky byly vánočním dárkem od Josefy Náprstkové panu Kottnerovi na Vánoce 1887. Z jeho pozůstalosti se potom dostaly do sbírky muzea. Z dalších razítek na rubu navíc vyplývá, že paní Náprstková snímky koupila právě ve vyhlášením pražském obchodním domě se stereoskopy „U města Paříže“.

Další dva Championovy snímky s vyobrazením bran v Pekingu (inv. č. 6936 a 6937) pocházejí od RNDr. Karla Hlávky (1895–1965), jak dokládá razítko na rubové straně. Žlutý karton nese na líci tištěné francouzské popisky a název série „Vue de Chine“. Označení série bylo klíčové k identifikaci autora snímků.

Dva stereoskopy z Číny pochází z výpravy německé korvety S.M.S. Hertha. Fotografie pořídil Gustav Adolf Riemer při cestě do východní Asie a jižních moří v roce 1875 během zastávky v Číně.³¹ Fotografie vydalo v roce 1878 berlínské

nakladatelství J. F. Stiehm v sérii *Marine Reise S. M. S. „Hertha“ nach Ost-Asien und den Südsee-Inseln*. Jedná se o snímek pětipatrové pagody v Kuang-čou a ulice v Honkgkongu. Ten je zajímavý tím, že byl evidentně pořízen ze střechy domu (obr. 15).

Dva snímky pocházejí z produkce tuzemského ateliéru Františka Krátkého v Kolíně. I když František Krátký patřil od 80. let 19. století k významným producentům stereoskopických fotografií, případě snímků ve sbírce Náprstkova muzea se nejedná o skutečné stereoskopy. Jde o párové reprodukce suvenýrových fotografií z Číny, které původně stereoskopické nebyly. Na rozdíl od skutečných stereoskopických fotografií zde chybí posun v perspektivě, a tedy i prostorový vjem. Tematicky se jedná o snímek dámy v rikše (inv. č. 5008, obr. 16). a tři žen – trestankyň, které jsou spoutané dřevěným límcem (inv. č. 5009). Oba snímky mají razítko obchodního domu „U města Paříže“ v Praze.

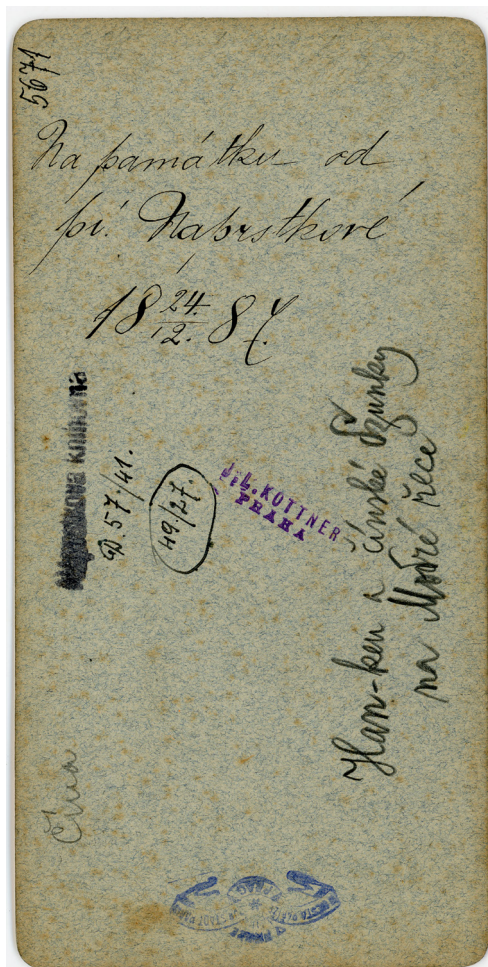
Jeden snímek pochází z produkce ateliéru G. Burger (inv. č. 2812). Zachycuje pohled na řeku v Kuang-čou se zakotvenou džunkou, v pozadí je vidět kolesový parník. Karton nese tištěné označení producenta v němčině a v angličtině, popiska je dopsána rukou. Adjustace i označení série „China und Japon“ jsou podobné jako u snímků od P. Championa (B. K. Edit Paris), ale liší se tvarem ořezu polí stereoskopu.

Závěr

Ačkoliv poměrné zastoupení snímků z Číny je ve sbírce stereoskopů relativně malé, jejich průzkum přinesl zajímavá zjištění. Rozdělení podle autora vymezilo tři větší skupiny a několik jednotlivostí. Fotografie Louise Legranda a Pierre Josepha Rossiera představují nejstarší fotografie z Číny ve sbírkách Náprstkova muzea vůbec, byly pořízeny již na přelomu 50. a 60. let 19. století. Zatímco 12 Legrandových fotografií jsou výhradně snímky městské krajiny a architektury, 39 Rossierových snímků je tematicky

Obr. 17 - Zakotvené džunky v Jang-čou. Paul Champion, 1865–1866. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5671

Obr. 18 – Rubová strana předchozího snímku s ručně psaným věnováním Josefy Náprstkové k Vánocům 1887. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5671

pestřejší – vedle místopisných snímků zde najdeme i inscenované fotografie, portréty i dokumentační a reportážní fotografii. Většina stereoskopů z Číny pochází z produkce americké firmy Underwood & Underwood. Jsou podstatě mladší, pořídil je pravděpodobně James Ricalton v období boxerského povstání (1900–1901) a rusko-japonské války (1904–1905). Zhruba polovinu z nich tvoří reportážní snímky bojových operací a následků válečných událostí. Zbývající snímky tvoří menší celky různého autorství a provenience.

30 Paul Champion [online]. Luminous-Lint. [cit. 6. 10. 2022]. Dostupné z: http://www.luminous-lint.com/app/photographer/Paul_Champion/A/.

31 LÜTHJE, Uwe. Tagebuchs-Auszug betreffend die Reise S.M.S. „Hertha“ nach Ost-Asien und den Südsee-Inseln 1874–1877 im Museum für Völkerkunde der Universität Kiel. In: 15 Jahre „Koloniales Bildarchiv“ an der Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt am Main, *Dresdener kartographische Schriften*; 6. Dresden: Fachbereich Vermessungswesen/Kartographie der Hochsch. für Technik und Wirtschaft, 2004, s. 57.

Obr. 19 – Rakousko – uherští námořníci s důstojníkem v zahradě domu v Peking. E. St. Vráz, 1901. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5384

Obr. 20 – Interiér jezuitské misie v Nan-tingu. E. St. Vráz, 1901. NM – NpM, sbírka stereoskopů, inv. č. 5007

Tematicky je možné všechny zmiňované fotografie rozdělit do tří hlavních skupin poplatných pohledu na Čínu té doby. Místopisné snímky a pouliční výjevy zprostředkovávaly vizuální podobu významných měst a památných míst. Aranžované typové fotografie prezentovaly divákům fotografův pohled na idealizovaný život místních obyvatel, většinou z vyšších společenských vrstev. V určitém protikladu stojí reportážní snímky, které zachycují události spojené s druhou opiovou válkou, boxerským povstáním a rusko-japonskou válkou. Události ukazují z evropského úhlu pohledu, čínská strana je prezentována jako tradicionalistická a méně technicky vyspělá. Ukázalo se, že stereoskopické fotografie jsou specifický druh sbírkového materiálu. Fakt, že se často jednalo o masově vyráběné produkty specializovaných firem, umožňuje snímky lépe určit díky tištěným popisům, firemním značkám a označení série a pořadového čísla. V řadě případů je možné najít odpovídající snímky v dalších muzejních sbírkách u nás i v zahraničí díky zpřístupnění sbírek v online prostředí.

Ručně psané popisy a razítka na snímcích dále mohou nést informaci o původu konkrétního snímku a jeho historii. Svědčí o tom, že sledované snímky byly koupeny v Evropě, z velké části dokonce v Praze. Ukázalo se také, že ne všechny snímky byly skutečně stereoskopické. Ve dvou případech se jednalo pouze o dvojici totožných snímků nalepených vedle sebe, bez posunu v perspektivě, a tedy bez možnosti vnímat trojrozměrný vjem. Průzkum ukázal, že historické stereoskopické fotografie jsou divácky atraktivním a informačně bohatým vizuálním pramenem. Stanovil také modelový postup při dalším zpracování sbírky stereoskopů Náprstkova muzea, který spočívá v první řadě v určení autorství snímku a jeho původu. Cenným nástrojem je v tomto případě digitalizace, která umožňuje nejen snadné zpracování i zpřístupnění snímků, ale nabízí i nové způsoby, jak zprostředkovat divákovi prostorový vjem.

Literatura

- BARD, Solomon. Tea and Opium. *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society*, 2000, č. 40, s. 1–19.
- BAUDISCH, Pavel. Norský národní standard pro evidenci fotografií v paměťových institucích. *Historická fotografie*, 2013, č. 12, s. 50–67.
- BENNET, Terry. China. In: *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*. New York: Routledge, 2008, s. 292–295.
- BURDER, David. Underwood, Bert and Elmer. in *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*. New York: Routledge, 2008, s. 1417–1420.
- CLAUDER, Laura. Stereoscopy. In: *Encyclopedia of Nineteenth Century Photography*. New York: Routledge, 2008, s. 1338–1341.
- Despatches from Mu k'e-te-na and Po-kuei, 1858, GBR/0012/MS Parkes 43/9 [online] Cambridge University Library [cit. 7. 10. 2022]. Dostupné z: https://archivesearch.lib.cam.ac.uk/repositories/2/archival_objects/624177.
- FRASER, Sarah E. The Face of China: Photography's Role in Shaping Image,

- 1860–1920. *Getty Research Journal*, 2010, č. 2, s. 39–52.
- HUNG, Wu. *Zooming in. Histories of Photography in China*. Hong Kong: Reaction Books, 2017.
- KODYM, Stanislav. *Dům u Halánků. Vzpomínky na Vojtu Náprstka*. Praha: Československý spisovatel, 1955.
- LEIBO, Steven A. Not so Calm an Administration: the Anglo-French Occupation of Canton 1858–1861 [online]. *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society*, 1988, vol. 28, s. 16–33 [cit. 6. 10. 2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23887146>.
- LÜTHJE, Uwe. Tagebuchs-Auszug betreffend die Reise S.M.S. „Hertha“ nach Ost-Asien und den Südsee-Inseln 1874–1877 im Museum für Völkerkunde der Universität Kiel. In: *15 Jahre „Koloniales Bildarchiv“ an der Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt am Main, Dresdener kartographische Schriften; 6*. Dresden: Fachbereich Vermessungswesen/Kartographie der Hochsch. für Technik und Wirtschaft, 2004, s. 55–60.
- MUSIL, Martin. *Lokalizace a reidentifikace stereoskopických skleněných diapozitivů z lokality Skandinávie ze sbírky Technického muzea v Brně a pořízení aktuálních stereoskopických snímků*. Magisterská diplomová práce. Brno: Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2009.
- Milena Secká – Bibliography. *Annals of the Náprstek Museum*. 2022, Vol. 43, No. 1, s. 9–26.
- Paul Champion [online]. *Luminous-Lint*. [cit. 6. 10. 2022]. Dostupné z: http://www.luminous-lint.com/app/photographer/Paul_Champion/A/.
- Person: Pierre Joseph Rossier [online]. *Getty Museum Collection*. [cit. 14. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.getty.edu/art/collection/person/104W33>.
- PELLERIN, Denis. *Stereoscopy, the Dawn of 3D*. London: London Stereoscopic Company, 2021.
- SECKÁ, Milena. Exotika v knihovně Náprstkova muzea anebo Celý svět na stereoskopech. In: *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 27. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 22.–24. února 2007*. Praha: Academia, 2008 s. 87–90.
- SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek – vlastenec, sběratel, mecenáš*. Praha: Vyšehrad a Národní muzeum, 2011.
- SCHEUFLER, Pavel. Stereofotografie v Království českém. In: *Člověk a stroj v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, 2013, s. 90–102.
- SUCHOMEL, Filip, SUCHOMELOVÁ Marcela a DVOŘÁKOVÁ Hana. *--a z mlhy zjevily se útesy čínské. Obraz Číny v prvních fotografiích*. Řevnice: Arbor vitae, 2010.
- ŠEJBL, Jan. The Náprstek Museum Photography Collection – An Assessment Based on Collection Records. *Annals of the Náprstek Museum*. 2019, Vol. 40, No. 2, s. 69–94.
- TODOROVÁ, Jiřina. Fotosbírka etnografického oddělení. In: SOUČKOVÁ, Jana et al. *Průvodce: Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur*. Praha: Národní muzeum, 1999. s. 43–45.
- TODOROVÁ, Jiřina. Fotosbírka etnografického oddělení Náprstkova muzea. *Nový Orient*, březen 2001, roč. 56, č. 3, s. 98–100.
- TODOROVÁ, Jiřina. *Enrique Stanko Vráz. Záhadný cestovatel fotograf*. Praha: Národní muzeum, 2006.
- TODOROVÁ, Jiřina a CHOVANEČEK, Jan. *Kolem světa. Sběrka fotografií z cest Josefa Kořenského v Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur*. Praha: Národní muzeum, 2011.
- YI GU. Whan's in a Name? Photography and the Reinvention of Visual Truth in China, 1840–1911. *The Art Bulletin*, č. 95/1, 120–138.